

ӘОЖ 374.7:378.18:39:37.00

Қ.Т. Әтемова, Г.Б. Исабекова

Қ.А. Ясауи атындағы Халықаралық Қазақ-Түрік университеті, тарих және педагогика факультеті,
Қазақстан Республикасы, Алматы қ.
E-mail: kalipa_atemova@mail.ru

Жоғары оқу орнында болашақ маманның бәсекеге қабілеттілігін арттыруда көптілді ортаны қалыптастырудың маңыздылығы

Қазақстан Республикасының қарқынды дамуы дамыған елдер қатарынан орын алуға кең мүмкіндік туғызып, жаһандық білім кеңістігінде еркін интеграциялануға жағдай туғызып келеді. Қазақстан – көп ұлтты мемлекет. Қазақстан – жалпы тарихи тағдыры ұштасқан 130-дан астам этникалық топтар өкілдерінің ұлт бірлігі топтасқан, серпінді даму үстіндегі ел. Бүгінгі күні біздің қоғамымызда көптілділік біртіндеп көптілділікке ауысып келеді. Бұл көптілділіктің негізгі басымдығы ана тіліне беріледі, өйткені қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде меңгеру азаматтардың бірігуіне ықпал етсе, орыс тілі ғылыми-техникалық ақпарат көзі болып табылады, ал шетел тілі адамдардың өзін-өзі әлемдік қоғамдастыққа сәйкестендіру қабілеттерін дамыту үшін қажет. Ол, ең алдымен, еңбек рыногындағы мамандардың көптілді меңгеруі мен көпмәдениетті тұлға болып қалыптасуының нәтижесінде мүмкін болып отыр. Осы тұста мақала мазмұны бүгінгі күнгі білім беру жүйесіндегі оқу-тәрбие үрдісінің көптілді орта қалыптастыруға ықпал ету жағдайларын сипаттауды қамтиды. Бүгінгі бәсекелестік заманында мектептегі оқушылардан бастап жоғары оқу орнындағы болашақ мамандарға дейінгі, қала берді еңбек ұжымындағы мамандардың кәсіби шеберлігін шыңдауда көптілді меңгерудің маңыздылығы өзекті мәселе ретінде қарастырылады. Көптілділік негізінде көпмәдениетті тұлғаны қалыптастыру тәжірибелері мемлекеттік деңгейдегі іс шаралар нәтижесінде іске асырылып келетіндігі және Республикамыздағы тілдік оқыту жұмыстарының нәтижелері мен болашағы тұжырымдалады. Қорыта келгенде, көптілділіктің бүгінгі бәсекеге қабілетті маман даярлаудың маңызды көрсеткіштерінің бірі екендігі баса айтылады.

Түйін сөздер: болашақ маман, бәсекеге қабілеттілік, көптілділік пен көпмәдениеттілік, үш тұғырлы тіл негізінде білім беру жүйесі.

K.T.Atemova, G.B. Issabekova

Formation of multilingual area of future competitive ability specialists in high education

Kazakhstan Republic has the place among the other developed countries, and has all opportunities in the sphere of education. Kazakhstan – multinational country. In Kazakhstan lives 130 ethnical groups, is developing country. Nowadays in our society two languages is changed into multi language. This multi language is given in native language, because Kazakh language is state language, Russian language is the source of science – technical news, foreign language is for human being in the sphere of world. At first it is important to have specialists who know multi language and it helps to be multi cultural individual. According to it, the content of the article is in the sphere of educational system, to formulate multilingual area. Nowadays in the competitive society from school pupils to future specialists of high education, to labor collective specialists have to learn multilingual, it is very important to discuss this problem. On the basis of multilingual to formulate multicultural individual, and to have experiences at the level of state and in Republic is developed language centers. In conclusion, multilingual is prepared nowadays competitive ability specialist.

Keywords: future specialist, competitive ability, polylingual and polycultural, education on the basis of three languages.

K.T. Atemova, G.B. Issabekova

Формирование многоязычной среды у будущих конкурентоспособных специалистов в высших учебных заведениях

В статье рассматривается внедрение полиязычного образования при обучении молодых специалистов. Актуализирован вопрос формирования поликультурной личности специалиста. Рассматриваются го-

сударственные программы на базе полиязычного образования в сравнении возможности образовательной системы. Описываются возможности полиязычного образования в подготовке конкурентоспособного специалиста. Примером полиязычной личности является Абу Насыр Аль-Фараби, ученый-философ средних веков, владевший 70 языками.

Сегодня в нашем обществе двуязычие постепенно переходит в полиязычие. В полиязычии приоритет дается родному языку, потому что усвоение казахского языка как государственного способствует солидарности граждан, русский язык остается источником научно-технической информации, а знание иностранных языков помогает человеку идентифицировать себя в мировом сообществе для развития личностных способностей. На рынке труда этого можно добиться в первую очередь только по результатам формирования полиязычных специалистов и поликультурной личности. В связи с этим в данной статье описывается значимость учебно-воспитательного процесса в образовании в формировании поликультурной личности.

В нынешнем конкурентоспособном веке в повышении профессионального мастерства, начиная со школьников и будущих специалистов вуза, и даже в трудовых организациях полиязычие остается острой проблемой. Рассматриваемые мероприятия практики формирования полиязычной личности осуществляются на государственном уровне и на основе полиязычия характеризуются результаты и перспективы языковых учебных работ в республике.

В заключении можно сказать, что полиязычие является в нынешнее время как один из показателей подготовки будущих конкурентоспособных специалистов.

Ключевые слова: полиязычное образование, этнопедагогика, конкурентоспособный специалист.

Кіріспе

Қоғамның бүгінгі дамуы еңбек рыногында мамандардың тек ұлттық құндылықтарды ғана емес жаһандық адами құндылықтарды да қатар меңгеріп, ескеруін керек етеді. Өйткені бүгінгі мамандардың әрекет кеңістігі мен білімді меңгеру шеңбері барынша ауқымды. Әйтсе де бүгінгі бәсекелестік заманы мамандардың қоғамдық сұраныстарды зерттей отырып, барынша өміршең тәжірибе мен білімді таңдауын, оны тиімді қолдана білуге қабілетті болуын қажетсініп отыр. Бұл өз кезегінде көпмәдениетті тұлға ретінде көптілді жетік меңгерген маманды қалыптастырумен шешімін таппақ.

Осы тұста егеменді еліміздің болашақ бағдарының үштұғырлы тілдер саясатын негізге алуы – бүгінгі ақпараттық қоғамның жаһандық мәдениет кеңістінен орын алғандығының көрінісі. Өйткені бұл бүгінгі қоғамның талабы және дамыған елдермен теңдей дамуға талпынысы.

Көптілді білім – көп мәдениетті тұлғаны қалыптастырудың өзегі. Бүгінгі таңда көп тілді оқыту – жас ұрпақтың білім кеңістігінде еркін самғауына жол ашатын, әлемдік ғылым құпияларына үңіліп, өз қабілетін танытуына мүмкіндік беретін қажеттілік.

Қазақстан Республикасының Президенті Н.Ә. Назарбаев өзінің «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты мақаласында: «Біз білім беру саласының өзекті мәселелерін қайта қарастыруды

талап ететін, адам қызметінің барлық салалары жаһандану үдерісін кешіп жатқан дәуірде өмір сүріп, жұмыс істейміз. Егемен еліміздің болашақ бағдарының үштұғырлы тілдер саясатын негізге алып отырғаны – бүгінгі ақпараттық қоғамның және қашанда өз өктемдігін жүргізетін уақыт пен заманның талабы. Себебі тарих бір орында тұрмайды, әлем жұртшылығының алдында тарихи қажеттіліктен туындаған, айналып өтіп кетуге болмайтын үлкен бір сын тұр. Ол – «жаһандану», «жаһандасу», «ғаламдастыру» деп түрліше аталып жүрген бүкіл әлемде бастау алып жатқан санаспауға болмайтын ғаламдық қозғалыс. Тілдің үштұғырлық негізінің сипаты Республикалық білім кеңістігінде шетел тілін білудің ерекшелікке ие тұстарын туындатады. Осыған орай, бүгінде тек үш тұғырлы тіл аясында емес, яғни қазақ-орыс-ағылшын, орыс-қазақ-ағылшын үштілділігімен қоса, қазақ-араб-ағылшын, қазақ-қытай-ағылшын және т.б. сияқты үштілділіктер де жарыса жүретіндігі анықталуда. Халықаралық қарым-қатынас тілі ретінде араб, қытай, тілдері де басым бағыттарға ие болмақ. Демек, шетел тілін ана тілі негізінде үйрету, үйренетін тілдің қарым-қатынасқа қажетті тілдік аспектілерімен қатар, сөйлеу рәсімі мен әдебиетін ұлттық мәдениет пен мәдениетаралық байланыстарға негіздеу шетел тілін үйрету әдістемесінің жаңа тұрпатты сипатына айналуы тиіс. Шетел тілін еркін меңгеру арқылы халқымызға жат түрлі субмәдениеттің таралуын мүддеге қойған және түрлі шетел

компанияларының мүдделерін жария және жасырын түрде тарататын жайттар да кездесіп жүр. Тіл үйренушінің коммуникациялық хабардарлығы қазақ елінің, халқының, тарихы мен мәдениетін, экономикасын салыстыра, салғастыра дамытуға қызмет етуі қажеттілік болып тұр, тіпті, міндеттілік деген де ойдамыз. Өйткені мемлекеттік тілдің ертеңі мен болашағына, қазақ тілінің құндылықтар төрінен сөзсіз орын алуына тиісті тетіктерді дамытуға бүкіл қауым, ата-ана, тәрбиеші, оқытушы, саясаткер, қызметкер, оқушы, студент, болып қорғап қалуға атсалысуымыз қажет. Қазақ тілін жан-жақты өркендету мәселесі тек Тіл комитетінің немесе тіл ғылымының құзырындағы мәселе емес, оны ұлттық сана, ұлттық мәдениеттің алға басуы, өрлеуі дегенмен тікелей байланысты ақиқат деп түсінген дұрыс болар еді. Сондықтан бүгінгі таңда ақпараттық және коммуникативтік құзыреттілікпен қатар көпмәдениеттілік те жаһандық білім беру қауымдастығының тануынша білім беру саласының негізгі құзыреттілігі және жаһандық білім кеңістігін қалыптастырудағы басты бағыттардың бірі болып саналады. Көпмәдени және көптілді білім беру мәселесінің өзектілігі бүкіл әлемнің экономикалық, мәдени және саяси салаларының интеграциясына бет алуымен тығыз байланысты. Біздің тануымызша, көптілді білім беру бірнеше тілді қатар оқу арқылы арнайы білім алу және әртүрлі елдер мен ұлттардың тарихи-мәдени және әлеуметтік тәжірибелерін меңгеру және соның көмегімен әлемдік мәдениетке мақсатты түрде қосылу үдерісі» деп айтуы бүгінгі көпмәдениетті мамандарды тәрбиелеу қажеттілігін нақты ескертіп отырғандығы [1].

Олай болса, бүгінгі педагогика ғылымының алдында ХХІ ғасырдың білім беру стратегияларын дайындау қажеттілігі тұр. Көп мәдениетті негіздегі көп ұлтты қоғамның білім беру жүйесін құру педагогикадағы басым бағыттардың біріне айналып отырғанымен, қазіргі кезде бұл проблеманы шешудің толыққанды тетіктері қалыптасқан жоқ.

Әлеуметтік саланы тұрақтандыруға, ұлтаралық қатынастар саласында жинақталған тәжірибені сыни тұрғыдан талдауға мүмкіндік беретін ұлтаралық қатынастар мәдениетін тәрбиелеудің теориясы мен практикасын дайындау қажеттілігі қазіргі кезде өзекті мәселе болып отыр. Жас ұрпақтың бойында ұлтаралық қатынастардың рухани-адамгершілік мәдениетін тәрбиелеудегі

бұрыннан қолданылып келген әдістері мен тәсілдері қазіргі талаптарға жауап бере алмайды.

Негізгі бөлім

Көптілділікті қажетсіну мен ендіру жаһандық білім кеңістігінде қолданылып жүрген және тиімділігін көрсетіп келе жатқан тың тәжірибе. Мысалы, еуропа азаматтарына шет тілдерін үйрету саласындағы негізгі мақсат ретінде Еуропалық кеңес көптілділікті ұсынады: Еуропаның әрбір тұрғыны кем дегенде екі шет тілін меңгеруі, оның бірін жетік білуі тиіс. Барлық еуропалық мектептерде бірінші шет тілі ретінде міндетті түрде оқытылатын ағылшын тілімен қатар, ең көп оқытылатын тілдер экономикалық жағынан дамыған шетелдердің тілдері болып табылады [2].

Қазіргі таңда адам қызметінің барлық салаларында жаһандану үрдісінің ықпалы кең етек алып орын алғандықтан, білім беру саласында да қайта қарастырулар жетілдіруде. Сол себептен ақпараттық-коммуникативтік құзырлықпен қатар, полимәдениеттілік бүгінгі уақытта әлемдік білім беру қоғамдастығының кеңістігін қалыптастыратын білім беру құзырлығының басты бағыттарының бірі ретінде анықталды.

Энциклопедиялық сөздіктерде көптілділік белгілі бір көпұлтты аумақта бірнеше (үш және одан да көп) тілдердің әрекет етуі ретінде түсіндіріледі; сөйлесу қажеттілігіне қарай адамның бірнеше тілді білуі мен қолдануы. Көптеген аймақтарда көптілділік құбылысы қостілділік сияқты жиі кездесе бермейді, себебі бірнеше тілдерді қолданудың деңгейі және қызметтік мәртебесі шағын аймаққа ие. Ол көбіне жалпы білім беретін мектептерде және басқа да оқу орындарында оқытумен шектеледі.

«Көптілділік» термині (ағылшын тілінде – multilingualism, mehrsprachigkeit) қоғамда әртүрлі тілдердің таралуы, жеке тұлғалардың бірнеше тілдік құралдар арқылы сөйлесу мүмкіндігі ретінде түсіндіріледі [3]. Қазақстан – көп ұлтты мемлекет. Қазақстан – жалпы тарихи тағдыры ұштасқан 130-дан астам этникалық топтар өкілдерінің ұлт бірлігі топтасқан, серпінді даму үстіндегі ел. Бүгінгі күні біздің қоғамымызда қостілділік біртіндеп көптілділікке ауысып келеді. Бұл көптілділіктің негізгі басымдығы ана тіліне беріледі, өйткені, қазақ тілін мемлекеттік тіл ретінде меңгеру азаматтардың бірігуіне ықпал етсе, орыс тілі ғылыми-техникалық ақпарат көзі болып табылады, ал шетел тілі

адамдардың өзін-өзі әлемдік қоғамдастыққа сәйкестендіру қабілеттерін дамыту үшін қажет деп ойлаймын. Тіл саясаты саласына қатысты барлық құжаттарда бірнеше тілді білу өзекті мәселе болып табылады және бұл – уақыт талабы. Қостілділік мәселелерді зерттеуге қатысты көптеген қазақстандық ғалымдардың еңбектері бар. Мысалы: Б. Хасанұлы, Д. Сүлейменова, З.Қ. Ахметжанова, т.б. Ел тәуелсіздігін тіл тәуелсіздігімен астастыра қарап, туған тілдің тұғырын биіктету қамы қолға алынғалы да біраз уақыт болды. Осы кезең ішінде Қазақстанда тілдік, демографиялық және әлеуметтік-экономикалық өмірде жаңа жағдай қалыптасты. Бүгінгі таңда елімізде мемлекеттік тіл өмірдің түрлі салаларында неғұрлым қажетті тілге айналып отыр. Елбасының Жолдауында айтылған Қазақстан экономикасы дамуының басты бағыттарының бірі – адами капиталдың сапалы дамуы үшін «Еліміздің ертеңі – бүгінгі ұрпақ қолында» деп үлкен үміт артып, ал олардың тағдыры ұстаздардың қолында екенін баса айтқан болатын. Бұл – ұстазға деген үлкен сенім, сол сенім үрдісінен шығуда асқан жауапкершілік керек. Сол сияқты Елбасының «Тілдердің үштұғырлылығы» жобасы қоғамның қолдауына ие болып және оның жүзеге асыруы – біздің еліміздегі әр азаматтың парызы деп есептеймін. Жаһандану заманында ұлттық тіліміздің дамуы, оның қызметі мен мәні орынды қолданылғанда ғана ұлт тілегі, мемлекет пен халық мүддесінің орындалары сөзсіз.

Сондықтан біздің елдегі жоғары оқу орындарында көптілді білім беруді тиімді ұйымдастыру арқылы көпмәдениетті маманды тәрбиелеу мүмкіндігі жоғары. Орта қалыптастыру мүмкіндігі орасан. Сондықтан да Елбасы Қазақстан халқына 2007 жылғы Жолдауында үш тілдің орны мен мәртебесін анықтай келе былай деп атап көрсеткен болатын: «Тілдердің үштұғырлылығы» мәдени жобасын кезеңдеп іске асыруды қолға алуды ұсынамын. Қазақстан бүкіл әлемге халқы үш тілді пайдаланатын жоғары білімді ел ретінде танылуы тиіс. Бұлар: қазақ тілі – мемлекеттік тіл, орыс тілі – ұлтаралық қатынас тілі және ағылшын тілі – жаһандық экономикаға ойдағыдай кірігу тілі [4]. Әйтсе де, көп мәдениетті негіздегі көп ұлтты қоғамның білім беру жүйесін құру педагогикадағы басым бағыттардың біріне айналып отырғанымен, қазіргі кезде бұл проблеманы шешудің толыққанды тетіктерін қалыптастыруда бірқатар қиындықтар орын алып келеді.

«Ұрпағы білімді халықтың болашағы бұлыңғыр болмайды» дегендей, жас ұрпаққа саналы, мағыналы, өнегелі тәрбие мен білім беру бүгінгі күннің талабы. Тілдің адам өміріндегі ең шешуші рөл атқаратыны әркімге де түсінікті. Ол танудың, түсінудің, дамудың құралы. Көп тіл білу біздің мемлекетіміздің халықаралық байланыстарын дамытуға мүмкіндік беретін тұлғааралық және мәдениаралық қарым-қатынастардың аса маңызды құралы болып табылады.

Қазақстан Республикасының шетелдермен халықаралық байланыстары күннен-күнге арта түсуде. Сол байланыстарды дамыту үшін шет тілін білетін мамандар қажет-ақ. Біз Президентіміз Н.Ә. Назарбаевтың Қазақстан халқына Жолдауындағы білім беру жүйесінде үш тілдің – мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін, ұлтаралық қатынас тілі ретінде орыс тілін және әлемдік экономикаға үйлесімді кірігу тілі ретінде ағылшын тілін меңгерген, бәсекеге қабілетті маман даярлау міндетін атап көрсеткенін білеміз. Бұл өз кезегінде оқу орындарына жаңа міндеттер, жаңа талап, жаңа мақсаттар қояды. Нақты айтар болсақ, бүгінгі жоғары оқу орындарындағы маман даярлау саясатының негізгі мақсаты – өмірден өз орнын таңдай алатын өзара қарым-қатынаста өзін еркін ұстап, кез келген ортаға тез бейімделетін, белгілі бір ғылым саласында білімі мен білігін көрсете алатын, көптілді және көпмәдениетті күзиреттіліктерді игерген полимәдениетті жеке тұлға қалыптастыру болып табылады. Тек жоғары оқу орындарында ғана емес, сонымен бірге мектептерде де көптілді білім беру үшін тілді терең меңгерген мұғалімдер дайындау жұмысы да талап етіліп келеді, өйткені жоғары оқу орнында білім алушылар күзиреттілігін мектептен бастау алатын негіз қажет. Бір жағынан мемлекеттік тілдің қызмет аясын кеңейту бізде шешімін таппай жатқан мәселе. Ол ұлттық келісім мен қазақстандық патриотизмнің рөлін арттырудағы ең басты мәселелердің бірі. Бүгінде орыс тілінің лингвистикалық белсенділігін сақтау және ағылшын тілін жаһандану экономикасындағы ғылыми – ақпарат алуудағы желісін кеңейту негізгі тақырыбына айналды.

Еліміздің басқа мемлекеттермен қарым-қатынасы артып отырған шақта ағылшын тілін еркін меңгерген, келешекте білімін түрлі саладағы қарым-қатынас жағдайында пайдалана алатын адамды мектеп қабырғасынан оқытып шығару – біздің қазіргі кездегі міндетіміз.

Қазіргі кездегі білім саласына қойылатын талап жас маманның кәсіби білімділігін, біліктілігі мен дағдысын жаһандық мазмұнмен сабақтастыруды қойып отыр. Сондықтан, жоғары оқу орнының білім беру міндеттерінің негізгілерінің бірі – студентті шынайы әлем жағдайындағы өмірге дайындау [5].

Әйтсе де, болашақ мамандарды даярлауда шетел тілдерін меңгерту маңызды болғанымен де, ең алдымен, мемлекеттік тілді білу басты мақсатымыз болып қала береді. Бұл жөнінде ел бірлігі доктринасында мемлекеттік тіл ұлттық және рухани бірліктің басты факторы, негізгі басымдығы ретінде айқындалған. Оны меңгеру әрбір Қазақстан азаматының парызы мен міндеті саналып, жеке өзінің бәсекеге қабілеттілігі мен қоғамдық өмірге араласуының белсенділігін айқындайтын ынталандырушы тетік болуға тиіс.

Қазіргі кезде оқушыларға ағылшын тілін оқытудың әртүрлі деңгейлеріне сәйкес оқытудың жаңа технологияларын, ақпараттық және компьютерлік жүйелер арқылы ізденіс жұмыстарын жандандыра түсудің барлық мүмкіндіктері жасалған. Шетел тілін оқытуда лингафондық құрал-жабдықтар, аудио, видео кешені – оқушылардың ауызша және жазбаша аударудағы білім жетілдіру, сөздік қорын қосымша жаңа сөздермен байыту, толықтыру, ой-өрісін дамыту мақсатында қолданылады. Сондай-ақ оқыту процесінде мультимедия бағдарламасының көмегімен, ғаламтордан алынған әлемдік жағдайлар, педагогикалық технологиялардың түрлі әдіс-тәсілдері, коммуникативтік бағыттағы оқыту элементтері кең қолданылады. Тілге байланысты оқу процесінде жүйелі жетілдіру жұмыстары жүргізіліп отырады, атап айтсақ, ашық сабақтар, пікір-сайыстар, семинар, конференциялар, практикалық сабақтар, дөңгелек үстелдер, кездесулер, өзара сабаққа қатынасып талдау, оқушылардың зерттеу жұмысымен айналысулары, сонымен қатар студенттердің жеке ізденіс жұмыстарына басшылық ету.

Қазақстанның болашағы көптілді білім берумен қатар жоғары оқу орнының білім беру саласында осы мақсатты жүзеге асыратын мамандардың білімін жаһандық талаптарға сай жетілдіру мәселесі болып саналады. Еліміздің дүние жүзіндегі алдыңғы қатарлы елдермен экономикалық, саяси, мәдени байланыстарының нығаюы, кеңеюі бір шетел тілін немесе бірнеше шетел тілдерін жетік меңгерген білікті маман-

дарды қажетсінуде. Сондай-ақ жоғары оқу орындарында білім беру үлгісіне ауысу оқытушының инновациялық, шығармашылық тұрғыдан ойлауын талап етеді. Кәсіби педагогикалық шеберлікті, шынайылықты талап ететін қазіргі заманда ұстаздың әрбір ісін, жоспарын мұқият зерделеуін қажетсінеді. Яғни жаңаша білім беруде оқытушыларға қойылатын талаптар барған сайын күрделеніп, сатылы қиындатылып барады. Осыған сай бүгінгі күнгі көптілді білім берудің мақсаты әлем бірлестігінің жағдайында бәсекеге түсе алатын көптілді тұлғаны дамыту деп айқындалып жүр.

Нәтижеде көптілді меңгерген, өзін-өзі әлеуметтік және кәсіби басқаруға, өздігінен дамуға, өздігінен жетілуге қабілетті тұлғаның қалыптасуы күтілуде. Сондықтан жоғары білім беруді жаңартудың негізгі құжаттарында ең негізгі мақсат білікті маман даярлау деп көрсетілген болатын. Ол жауапкершілігі мол, өз мамандығы бойынша халықаралық стандарт деңгейінде тиімді іс-әрекетке қабілетті, кәсіби деңгейінің өсуіне ынталы, әлеуметтік және кәсіби бейімділігі жоғары, үш тілді: мемлекеттік тіл – қазақ тілін, ұлтаралық қатынас құралы ретінде орыс тілін, дүниежүзілік экономикалық кеңістікке кірігу тілі ретінде ағылшын тілін еркін меңгерген тұлға болуы тиіс. Бұл міндетті шешудің маңыздылығы Қазақстанның жаһандану жағдайында ұлттық білім жүйесінің бәсекеге қабілеттілігін арттыруға ұмтылысымен анықталады. Қазақстандықтардың үш тілді еркін меңгеруі туралы идеяны тәжірибе жүзінде іске асыру бүгінде отандық мектептен маманның шығармашылық өзін-өзі жетілдіру саласын дамытуға, мемлекеттік тілдің қоғамдық өмірдің барлық саласында қызмет етуін қамтамасыз етуге, оның ұлтаралық келісім мен Қазақстандық патриотизмді нығайту факторы ретіндегі ролін арттыруға, орыс тілінің лингвистік белсенділігін сақтауға және ағылшын тілін ғылыми ақпарат пен жаһандану экономикасына сәтті кірігу тілі ретінде енгізу бағытталған көптілді білім беруді енгізуді талап етеді. Бұл мәселенің бүгінде мемлекеттік деңгейде талқыланып, білім реформалары аясында қарастырылып отырғандығы қуантады.

Қазіргі таңда жоғары оқу орнының білімгерлерімен компьютермен, интернетпен, интербелсенді тақтамен сабақ өткізу толығымен жолға қойылып отыр. Көптеген оқытушылар осы уақытқа дейін техникалық құралдармен сабақ өтіп, оның қаншалықты тиімді екенін дәлелдеді.

Компьютермен сабақ өткізу арқылы оның қолданылуын үйрене отырып, телесабақтарды тың, жаңа деңгейде өткізуге, оқытушы мен оқушының қарым-қатынасының педагогикалық және методикалық тұрғыдан сараланып алынған алуан түрлі қызмет түрлерінің қолданылуы жүзеге асады. Компьютерді қолдану барысында өздерін қызықтыратын әртүрлі мәселелерді шешуге болады және талқылайды. Компьютермен студент жазады, оқиды, түрлі тестер орындайды. Техникалық құралдарды пайдаланудың ең тиімді жағы уақытты ұтады, дәл, тиянақты оқу-материалдарын алдын ала дайындап, студентке беріп отырады. Сонымен қатар болашақ маман ақпараттық құралдарды жетік меңгеру, Power Point, Active Studio бағдарламаларымен жұмыс істеп қана қоймай үнемі интернет жүйесіндегі жаңалықтар мен өзгерістерді өзінің кәсіби шеберлігіне қолдана білу, білім кеңістігін кеңейту, ашу бағытындағы өзгерістер мен әлемдік білім беру кеңістігіне кіруге талпынуы керек. Соңғы кезде уақыт көрсетіп отырғандай, мұғаліммен салыстырғанда студентке көп ақпарат болатыны кейінгі көрсетілген тәжірибелер дәлелдеп отыр. Сондықтан әрбір оқытушы өз қызметіне ақпараттық технологияны пайдалана білуі қажет. Бұл мәселе білім беруді ақпараттандырудың қажетті шартына айналып отыр.

Қазіргі кезде адамның кәсіби шеберлігіне, білім өрісіне, зиялылық және танымдылық деңгейіне өмірдің өзі биік талаптар қойып отыр. Сондықтан көптілді білім беру бағдарламасы аясында үштілді меңгеру тәжірибесін жинақтап, әлемдік деңгейде көтерілуіміз керек. Бұл студенттердің халықаралық жобаларға қатысуын кеңейту, шетелдік әріптестермен ғылыми байланыстарын нығайтуға, шетел тілдеріндегі ақпарат көздеріне қол жеткізуіне мүмкіндік береді. Елдің ертеңі өресі биік, дүниетанымы кең, кемел ойлы азаматтарын өсіру үшін бүгінгі ұрпаққа ұлттық рухани қазынаны әлемдік озық ой-пікірімен ұштастырған сапалы білім мен тәрбие берілуі қажет.

Көптеген жоғары оқу орындарында көптілді білім беру арқылы болашақ мамандарды көпмәдениеттілікке тәрбиелеу шаралары қарастырылып келеді. Мысалы, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университетінде болашақ мамандармен қатар профессор-оқытушылар құрамын да шет тілдеріне оқыту қолға алынған. Онда қазақ-түрік-ағылшын, орыс-түрік-ағылшын, араб,

қытай және т.б. тілдері бойынша да шет тілдерін оқыту ұйымдастырылған. Сонымен қатар бәрімізге белгілі шетел тілдерін меңгеру тілдік орта болмайынша өміршең емес. Сондықтан, 2013-2014 оқу жылынан бастап оқуға түскен арнайы топтағы болашақ мамандар үшін бірінші оқу жылы тілдік дайындыққа арналуда. Онда студенттер ана тілінен кейінгі кезекте түрік-ағылшын тілдерін жетік меңгеру үшін еңбектенеді. Алдағы уақытта осындай топтарда әртүрлі пәндерден дәріс беретін оқытушылар үшін де тілдік курстар жұмыс істейді. Оқыту үрдісінің әрбір кезеңінде студенттер үшін де, оқытушылар үшін де шетелдерге академиялық ұтқырлық бойынша тәжірибе алмасу арылы тілдік ортада болу мүмкіндігі болашақ мамандар мен тәжірибелі мамандарды бәсекелестік талаптарына сай қалыптастырып келеді.

Жазғы демалыс кезінде де оқытушылардың тілдік курстарда тегін білімдерін жетілдіруге мүмкіндіктері бар. Емтиханнан өткен оқытушылар шет елдерде тіл дамыту тәжірибесінен өтіп, тілдік ортада білімдерін одан әрі жетілдіріп келеді.

Елбасының Қазақстан халқына Жолдауларында және басқа да көптеген ресми құжаттарда, білім беруге қатысты мемлекеттік бағдарламаларда ең маңызды міндет ретінде тұлғаның рухани және дене мүмкіндіктерін ашу, берік адамгершілік негіздері мен салауатты өмір салтын қалыптастыру, әрбір тұлғаның шығармашылық әлеуетін айқындау үшін қолайлы жағдайлар жасау арқылы ақыл-парасатты байыту, оның дербестігін жетілдіру міндеттері қойылған болатын. Осыған байланысты көп мәдениетті ортада көп тілді құрылымды оңтайландыру жағдайында тұлғаның коммуникативтік қабілеттерін дамыту проблемасы ерекше маңызға ие болуда.

Педагогикалық инновацияға, жаңа тәрбиеге даяр жаңа формация мұғалімдерін даярлау соңғы уақыттарда кеңінен айтылуда. Білім беру жүйесіне жаңалықты (инновациялық) үдерістердің енуіне байланысты жаңаша ойлауға қабілетті, жоғары мәдениетті, қоғам мен мектептің алдына қойылған міндеттерді айқын түсінетін жаңа формация мамандарын кәсіби даярлау мәселесі көкейкесті болып табылуда. Жоғары оқу орындарында оқу жұмыстарының міндетті түрлеріне дәріс, семинарлар, лабораториялық-практикалық сабақтар, курстық жұмыстар, консультациялар, коллоквиумдар, сынақтар,

емтихандар жаңаша бағытты ұстанды. Яғни жоғары оқу орындарында кеңінен тараған оқыту формаларына қазіргі таңда жаңа сипат берілген.

Дәстүрлі оқыту формалары үшін әдіс-тәсілдер ойластырылған; кеңінен қолданылып жүргендердің ішінде ерекше орын алатыны оқытудың белсенді (активті) және аралық белсенді (интерактивті) әдістері. Қазіргі уақытта ағылшын тілін білім беру жүйесінде оқытудың әдістемесін, оның қағидалары мен салыстырмалы сипаттамаларын төмендегідей топтамда атап көрсетуге болады.

1. Ағылшын тілін оқытудың қазіргі әдістемесі: коммуникативтік әдістеме; жоба әдістемесі; интенсивті әдістеме; іс-әрекеттік әдістеме; қашықтықтан оқыту әдістемесі.

2. Ағылшын тілін оқытудың қазіргі заманғы әдістемесінің әдістемелік ұстанымдары. Коммуникативтік әдістеме: қарым-қатынас арқылы шетелдік мәдениеттің барлық аспектілерін игеру ұстанымы; шетелдік мәдениет аспектілерін өзара байланыста оқу ұстанымы; шетелдік мәдениет аспектілері мазмұнын модельдеу ұстанымы; оқу үдерісін кванттау (оқу үдерісінің құраушыларын (мақсаты, құралы, материалдары, т.б. бөлу) және бағдарламалау негізінде басқару ұстанымы; шетел тілін оқытуды ұйымдастырудағы жүйелік ұстанымы; шетел тілін ситуация негізінде өзара қарым-қатынас ретінде оқыту ұстанымы; шетел тілін игеруді жеке даралау ұстанымы; шетел тілін игеруде оқушылардың, студенттердің өз бетінше жұмыс жасауын және сөздік ойлау іс-әрекеттерін дамыту ұстанымы; шетел тілін оқытудағы функционалдылық ұстанымы; шетел тілін оқытудағы жаңалықты ұстанымы [6].

Қазір дарынды балаларға арналған мектептерде, жоғары оқу орындарында біртіндеп үш тілде білім беру мәселесі іске асырылып келеді. Ал жай мектеп оқушыларына бұл жаңалықтарды енгізуде көп қиындықтар туындауы мүмкін. Мектеп қабырғасынан келген оқушылардың шетел тілін меңгеру мен сөйлеу деңгейлері әртүрлі болғандықтан жоғары оқу орындарында үш тілде оқытудың элементтерін біртіндеп енгізу қажеттігі туындайды.

Бұл жөнінде ғалым Н.Уәлиұлы: «...Ең алдымен, мемлекеттік тілдің үш тағаны (басқару, ақпарат, ғылым-білім саласындағы қызметі) түгелденуге тиіс. Үштұғырлы тіл формуласында ең бірінші осы мәселе шешімін табуы қажет және мемлекеттік тіл жоғары деңгейде болғаны абзал. Өйткені қазақ тілі мемлекет құрушы этностың

тілі, мемлекеттің бірден-бір тірегі деп күллі Қазақстан жұртшылығы мойындағандықтан, Ата Заңымызда конституциялық мәртебе алды. Сондықтан оның тағдыры жөнінде жауапкершілікті, әлемдік қауымдастықтың алдында, ең алдымен, мемлекет өз мойнына алуы тиіс», – деп атап көрсетеді [7].

Жалпы адам неғұрлым көп тілдерді білген сайын, соғұрлым мүмкіндіктері де арта түседі. Өз ана тілінен басқа бір шет тілді меңгерген адамның келесі тілдерді меңгеруі әлдеқайда жеңіл болатынын психолог ғалымдар дәлелдеген. «Қандай да болмасын бір өзге тілді білетін адамға екінші тілді меңгеру біріншіге қарағанда айтарлықтай жеңіл және тез болады. Себебі бірінші өзге тілді меңгергенде, адамда ана тіліне қосымша үйренуші тіл сезімі қалыптасады, сонымен қатар жалпы тіл ерекшеліктерін айыра білу қабілеті дамиды, осы қабілеттің арқасында адам тек қана үйренетін тілдің емес, жалпы тілдердің арасындағы ерекшеліктерді айыра алады» [8, 22 б.].

Әйтсе де жоғары оқу орындарында шетел тілдерін оқи жүріп студенттер жазғы демалыстарында шетелдерде жұмыс істеу арқылы тілдік ортаға араласады. Бұл олардың оқу үрдісі барысында жіберген олқылықтары мен кемшіліктерін жетілдіре түсуге зор мүмкіндік туғызады. Сондықтан болашақ мамандар жоғары оқу орында жүріп болашақ қызметтеріндегі күтілетін қажеттіліктерді орындайды.

Соңғы жылдарда халықаралық «Болашақ» бағдарламасының мәртебесі мектеп оқушылары, студенттер, ғылыми қызметкерлер тарапынан ағылшын тілін үйрену, меңгеру ісіне жаңа серпіліс әкелгені мәлім.

Сонымен қатар бүгінгі күні кеңінен оқу орындарында ендіріліп жатқан академиялық ұтқырлық аясы да болашақ мамандардың кәсіби тәжірибе алмасуы мен тілдік қорын дамытуға ықпал етуде.

Жалпы білім беретін орта мектеп, орта арнайы және жоғары білім беру жүйелеріне бағытталған қандай реформа болмасын ол мұғалім, оқытушы арқылы жүзеге асады. Бүгінде ұстаз қасиетті міндетін атқара отырып, білім беруді одан әрі ізгілендіру, жеке тұлғаны қалыптастыруда озық, жаңғыртылған әдістемелік жүйені меңгеру, әлемдік білім беру кеңістігіндегі ел дамуына оңтайлы ізгі қадамдарды игеру сияқты жаңа талаптарға сәйкес істерді жүзеге асыруға бет бұрды. Мұндай игілікті істер ел болашағын

колына алатын жастардың кәсіби бейімділігін анықтап, қалаған мамандығын таңдап, жоғары оқу орындарында оқу арқылы жалғасады. Ал болашақ мамандардың жалпы теориялық даярлығымен бірге кәсіби құзыреттілігін арттыру тек оқытушыларға ғана байланысты емес, ол тіпті жоғары оқу орындарының сапа дәрежесінің көрсеткіші. Сапаға жетелейтін, оны қадағалайтын түрлі тетіктер жеткілікті. Елдігіміздің, тәуелсіздігіміздің, ұлттық өркендеуіміздің тірегі ана тіліміз – қазақ тілін және қазақ әдебиетін мектепте оқытатын болашақ мамандардың кәсіби біліктілігінің көрінісі үштілділік, көптілділік аясында қандай дәрежеде болуы тиіс және қазіргі жағдайымыз қандай деген сұрақ барлық зиялы қауымға қатысты. Зерек, зердесі биік, ұлтжанды, сауатты, ана тілін әлемдік тілдерге тән құндылықтар тұрғысынан үйретіп, меңгертетін болашақ мектеп мұғалімін даярлауда, елімізде үлгі тұтар өмір жолы бар тұлғалардың тәжірибесін, өнегесін, дәстүр жалғастығы тұрғысынан сабақтастырған абзал.

Мемлекетімізде жүргізіліп келе жатқан тілдік саясат тілдерді дамытудың 2001-2010 жылдарына арналған бағдарлама қоғам өмірінің басты салаларында сындарлы түрде қолдану аясын кеңейтіп келеді [9]. Республика ғалымдарының зерттеулерінің нәтижелері тілді үйрету орталықтарының нұсқаулары мемлекеттік тілді ана тілі, екінші тіл, шетел тілі ретінде, мемлекетішілік ұлтаралық қатынас тілі ретінде оқыту үдерісін қалыптастырды.

Көптілді оқытуды дамыту білім кеңістігін кеңейтуді, тәжірибе алмасуды, қазақстандықтардың лингвистикалық капиталын арттыру мен жаһандану, қоғамда тиімді бола алатын көптілді тұлғаны қалыптастыруды талап етеді.

Бір азаматтың өз ана тіліне қанық болуы шарт астында өзге бір ұлттың тілін жетік игеріп, сол ұлт азаматтарымен ойдағыдай тіл табыса білуін үлкен біліктіліктің белгісі деуге болады. Өмірде өзге бір ұлттың тілін игерген адам сол халықтың ішкі жан-дүниесін түсініп, күллі мәдени құндылықтарымен танысу орайына ие бола алады. Азаматтарымыздың қазіргі ай сайын алға ілгерілеп, күн сайын жаңарып, тез қарқынмен дамып бара жатқан өзгерісшең өмірге ойдағыдай сәйкесуі үшін, қос тілді болып қана қалмай, қайта көп тілді болуы төтенше қажеттілікке айналуда. Бұлай істеу әр азаматтың өзіне де, өзгеге де тиімді. Сондықтан қазіргі қоғамда көп тілді болу әрқандай адамды кең өріске, тың өмірге бастайтын жол есептелмек. Кезінде халқымыздың

«Жеті жұрттың тілін біл, жеті түрлі білім біл» деген аталы сөзі дәл бүгінгі дамыған дәуірімізге сәйкес айтылғандай [10]. Тарихи деректерге жүгінсек, осыдан 12 ғасырдың алдында жасаған энциклопедик ғалым, әлемде Аристотельден кейін екінші аға ұстаз аталған ұлы ғұлама Әбу Насыр әл-Фараби бабамыз өз өмірінде 70-ке жуық ұлттың тілін жетік білгендіктен, артына мәңгі өшпес мол рухани құнды мұра қалдырып кеткендігі анық.

Қорытынды

Тіл саясатын жетілдіру келешектегі жаңа жоспарларда да басым бағыт болып қала беретініне сенімдіміз. Сондықтан мемлекеттік тілдің іскери бағыттағы, халықаралық қатынастағы ақпараттық рөлін жоғарылату, кеңейту сияқты шаралардың күн тәртібінен орын алатындығы белгілі.

Өзге ұлт өкілдерінің жастары мемлекеттік тіл ретінде қазақ тілін үйренуге деген ұмтылысын, құлшынысын қазақ елінің азаматымын деген ойды өрістетуші тұрғысынан, сонымен бірге елдегі тіл саясатының заңнамалық уәжділігін қолдаушы, оны жүзеге асыратын жеке тұлға дәрежесінде көрінуі керектігін өмірдің өзі көрсетіп, дәлелдеп отыр. Міне, осы тұрғыдан келгенде, Қазақстан жағдайында өзінің ана тілін, мемлекеттік тілді және орыс тілін тең дәрежеде меңгерген жеке тұлға, ана тілін, мемлекеттік тілді және шетел тілін меңгерген жеке тұлға, ана тілін (қазақ тілі), орыс тілін және бір шетел тілін меңгерген жеке тұлға сияқты үштілділіктің сан алуан үлгілері көрініс береді. Демек, үштұғырлы тілдік жағдаяттың республикадағы өзіндік әлеуметтік-лингвистикалық сипатының ерекшелігі бар. Мұнда үштілділіктің немесе көптілділіктің, алдымен, еліміздің ішіндегі ұлттар мен этностардың өзара қарым-қатынасы ретіндегі мемлекеттік дәрежедегі ресми қарым-қатынас, іскерлік тілі және халықаралық сыртқы байланыс, қатынастың мақсат-мүддесіне бағытталған үштілділіктің айқын түрде орын алғандығын тәжірибе көрсетті.

Қазіргі уақыт талабы – білімді, саналы, көпмәдениетті, адамгершілігі мол, қоғамда өз орнын таба білетін тұлға қалыптастыру. Жеке тұлға – адамның психикалық рухани мәдениеті. Тұлға мәселесі қай уақытта да өзінің сан қырлы жақтарымен заман талабынан түскен емес [11]. Сондықтан қанша тіл білсек, сонша адами сапаға көтерілеміз және кәсіби сұранысымыз да артта түспек.

Әдебиеттер

- 1 Назарбаев Н.А. 2007 жылғы Жолдауынан бастау алған тіл саясаты туралы // Мәдениет – 2008. – №6. – 52-53 б.
- 2 Ким В.А., Утеулиева Ф.Е. Руководство по поликультурному образованию. – Тараз, 2010
- 3 Энциклопедиялық сөздік. – Алматы, 2002
- 4 Назарбаев Н. А. «Жаңа әлемдегі жаңа Қазақстан» атты Қазақстан халқына жолдауы // Егемен Қазақстан. – 2007. – 28 ақпан.
- 5 Макаев В.В. Поликультурное образование – актуальная проблема современной науки // Педагогика. – Алматы. – 1999. – №4. – 6-12 б.
- 6 Мектепте оқыту процесінде көптілділікті дамыту мәселелері: әдістемелік құрал. – Астана: ҰБА, 2013. – 85 б.
- 7 Уалиулы Н. – Алматы: РУК, 1988. – 122 с.
- 8 Ким В.А. Воспитание гуманной личности в поликультурной среде // Қазақстан мектебі. – 2007. - №6.
- 9 Тілдерді дамутудың 2001-2009 ж. арналған мемлекеттік бағдарламасы. -Алматы, 2002.
- 10 Дарибаева А. Жеке тұлға қалыптастыруда үш тілде оқытудың ролі // Средняя школа Казахстана. – 2013. – №4. – 19-21 б.
- 11 Сафонов В. Изучение языков международного общения. – М., 1998.
- 12 Закон РК «Об образовании». – Алматы: Юрист, 1999.
- 13 Абаилденова Н. Үш тілді оқыту – дарынды балалардың танымдық әлеуметін арттыру жолы // Қазақстан орта мектебі. – 2013. – 26-28 б.

References

- 1 Nazarbaev N. 2007 zhilgi Zholdauinan bastau alghan til sayasati turali // Madeniet. – 2008. – №6. – 52-53 b.
- 2 Kim V.A. Uteulieva Ph.E. Rukovodstvo po polikulturnomu obrazovaniyu. – Taraz, 2010.
- 3 Entsiklopediyalik sozdik. – Almaty, 2002.
- 4 Nazarbaev N. «Zhana alemdegi zhana Kazakhstan» atti Kazakhstan khalkina zholdai // Egemem Kazakhstan. – 2007. – 28 akpan.
- 5 Makaev V.V. Polikulturnoe obrazovanie – aktualnaya problema sovremennoi nauki // Pedagogika. – Almati. – 1999. – №4. – 6-12 b.
- 6 Mektepte okitu protsesinde koptildilikiti damitu maseleleri: adistemelik kural. – Astana: I.Altinsarinatindagi Ulttik bilim akademiyasi, 2013. – 85 b.
- 7 Ualiuli N. – Almati: Respublikalik baspa kabinet, 1988. – 122 b.
- 8 Kim V.A. Vospitanie gumannoi lichnosti v polikulturnoi srede // Kazakhstan mektebi. – Almati. – № 6. – 2007.
- 9 Tilderdi damitudin 2001-2009 zhildardarga arналган мемлекеттик бағдарламасы. – Almaty, 2002.
- 10 Daribaeva A.K. Zheke tulga kaliptastiruda ush tilde okitudin roli // Kazakhstan orta mektebi = Srednyaya shkola Kazakhstana. – 2013. – №4 – 19-21b
- 11 Saphonov V. V. Izuchenie yazikov mezhdunarodnogo obsheniya. – M., 1998.
- 12 Kazakhstan Respublikasinin bilim zhonindegi zani. – Almaty, 1999.
- 13 Abaildenova N.K. Ush tildi okitu – darindi balalardin tanimdik aleumetin arttiru zholi // Kazakhstan orta mektebi = Srednyaya shkola Kazakhstana. – 2013. – №4. – 26-28 b.